

speerpunt lezen

MINDER VAN HETZELFDE

Annelies Dekkers-Akveld is al jaren docent taaldidactiek in de lerarenopleiding voor het basisonderwijs. Van het begin af aan is zij betrokken geweest bij de ontwikkeling en uitvoering van de speerpunt-lees-cursussen van de Domstadacademie in Utrecht.

Met als achtergrond activiteiten rondom creatief taalonderwijs, intercultureel onderwijs en taaldrukken had Annelies heel andere ideeën over de invulling van een cursus 'speerpunt lezen' dan de informatie uit het door het Ministerie aangeboden pakket (Pakket Preventie Leesmoeilijkheden van Mommers e.a.).

Hieronder vertelt zij hoe zij de 32 uur van de cursus 'Speerpunt Lezen' probeert te gebruiken voor de aanzet tot echte veranderingsprocessen in scholen. Omdat zij 'maatwerk' voor teams wil geven, gaat het hier vooral om organisatorische aspecten van zo'n cursus. De beschreven werkwijze is overdraagbaar op de speerpunten die het Ministerie het onderwijs de komende jaren nog door de strot wenst te drukken.

Historie

Enkele maanden voor de start van het cursusjaar 1985-1986 werden de Pabo's 'verblijd' met een schrijven waarin het Ministerie van Onderwijs zogeheten 'speerpuntcursussen' aankondigde. Dit was een politiek antwoord op de klachten over de kwaliteit van het onderwijs. Het Ministerie kon die maatregelen gemakkelijk nemen: het zat voor een dubbeltje op de eerste rij.

Het geven van de cursussen werd ongeveer verplicht gesteld voor opleidingen. Die hadden in die fusieperiode een overschot aan docenten. En de basisscholen werd een grote worst voorgehouden om aan die cursussen deel te nemen: zij kregen extra formatieplaatsen, afhankelijk van het aantal deelnemende teamleden aan deze cursus.

Als voorbereidend materiaal kreeg iedere opleider die de cursus zou gaan geven een pakket aangekeikt: het *Nascholingspakket Preventie*

van *Leesmoeilijkheden* (in de onderwijs-volksmond 'PPL-pakket' geheten).

Dit pakket ging uiteraard uit van bepaalde doelstellingen en vooronderstellingen over de beginsituatie van de cursisten. Als een opleider een ander idee had over zorgverbreiding n.a.v. lezen, moest die maar zelf geschikt materiaal ontwerpen. En als de cursisten andere leervragen hadden in verband met hun eigen praktijksituatie, moesten zij die maar zo verwoorden dat daar iets mee gedaan kon worden. De Landelijke Pedagogische Centra (LPC) probeerden met enkele landelijke bijeenkomsten wat oplossingen aan te dragen voor opleiders, maar konden in korte tijd ook geen bergen verzetten. Zo begon 'Speerpunt Lezen' slecht voor betrokkenen die 'maatwerk' van een nascholing verwachten.

In *Moer* is dit probleem in 1985 enkele malen signaleerd. In *Moer* 1985/5 ging Fie van Dijk inhoudelijk in op de problemen van vele nascholende opleiders.¹ Bij al deze kritiek werd vaak vergeten dat opleiders niet gewend zijn nascholing te geven! Toch iets heel anders dan *scholing* in de initiële opleiding. Het is typerend voor de Nederlandse onderwijssituatie dat zowel de opdrachtgever (het Ministerie) als de opdrachtontvangers (de opleidingen in dit geval) geen benul van nascholingsdidactiek hebben, en met name de verschillen in leervragen van cursisten miskennen. Voor beide partijen schijnt het voldoende dat 'de' cursus bestaat. En zelfs in de kritiek daarop kom je weinig tegen dat op het didactisch kernpunt ingaat. Het lijkt erop, dat ons Nederlandse onderwijshuis uit gesloten kamertjes bestaat die ieder hun eigen kleur hebben. Voor je een ander kamertje ingaat moet je je omkleden, een ander taalregister gebruiken, je gewoonten aanpassen. Is het niet vreemd dat bijvoorbeeld de verworvenheden van de volwasseneneducatie — zie bijvoorbeeld de SLO-uitgave *Open school in uitvoering* — niet worden ingezet bij de nascholing van leraren?

Door applicatiecursus-ervaringen minder dom geworden, ben ik bewuster gaan kiezen voor een zinvoller invulling van de cursus 'Speerpunt Lezen' dan het confectiepakket PPL te bieden had.

Mijn overwegingen bij het maken van de keuzen voor de cursusin-vulling

Theorie sec is onzin. Dat lijkt een open deur, maar ik heb uit verhalen van basisschoolleraars toch nogal eens klachten gehoord over de veel te theoretische inbreng van opleiders, zonder dat die theorie werd toegesneden op de praktijk van de cursisten. (In het begin deed ik iets vergelijkbaars: ik liet bijvoorbeeld kinderen in een Freinetschool zien die leerden lezen, zonder er heel duidelijk bij te vermelden dat het niet om de juf, de ruimte, het aantal kinderen ging, maar om bepaalde didactische aspecten van die situatie, die me ook bruikbaar leken voor leraren die niet op een Freinetschool werken.)

Zowel theorie als praktijk zijn van belang bij een veranderingsgerichte cursus, maar beide moeten aan bod komen en in relatie met elkaar.

Dit is een probleem, omdat bij een deelname van 20 cursisten er ook 20 verschillende praktijksituaties zijn. Ideaal zou zijn, dat je voor elke cursist maatwerk zou kunnen leveren. Bij zo'n groep is dat vaak niet haalbaar, maar wel benaderbaar. De cursusleider kan op basis van vertrouwen een soort contract maken met de cursisten: 'Dit lijkt me voor jullie allemaal zinvol.' Maar zo'n uitspraak moet geen frase zijn. Dit houdt in, dat alleen die cursisten aanwezig moeten zijn voor wie de uitspraak opgaat. En het vooronderstelt dat de cursusleider goed op de hoogte is van de praktijksituatie van alle cursisten afzonderlijk. En dit veronderstelt een intake-gesprek vooraf.

Een cursus van 32 uur is te kort om echte veranderingen te bewerkstelligen. Op z'n best wordt het een aanzet tot veranderingen. En dat is wel een doel om naar te streven: in de cursus moeten dus lijnen aangegeven worden naar vervolgactiviteiten in komende jaren. Dat betekent, dat de opleider niet sec een cursus mag geven, maar dat er relaties gelegd moeten worden met schoolbegeleiders. En soms ook met zo'n schriftelijk document als een deelschoolwerkplan (waar natuurlijk wel teamleden achter staan, die een bepaalde invulling gekozen hebben!).

Als opleider moet je ook de cursisten duidelijk maken, wat jouw bedoeling is, *welke rol je (hooguit) kunt spelen*, en dat het slagen van de cursus voor het grootste deel afhankelijk is van de *open* inzet van de cursisten. Van tevoren moet duidelijk zijn, dat de cursus alleen effect kan hebben op hun eigen situatie, als ideeën van andere mensen een open oor en oog krijgen en als de verworven inzichten en ideeën tijd krijgen in een volgende periode.

In het cursusaanbod moeten verschillende mogelijkheden zitten die *leraren inspireren* om door te gaan. Aan de ene kant ben je als opleider verplicht actuele informatie aan te bieden, zodat cursisten weten dat ze theoretisch 'bij' zijn. Aan de andere kant moet je als opleider de verschillende theoretische visies naast elkaar leggen. Dat dit niet uitvoerig kan, is duidelijk, maar praktische uitwerkingen van het een en ander zijn toch vaak toonbaar en vergroten de keuzemogelijkheid voor teams voor een eigen uitwerking.

Voor de opleider zelf is het van belang van tevoren na te denken over de *tijdsverdeling*. Het aantal uren dat je voor de nascholing speerpunt-lezen hebt, is niet groot. Ik besteed bijvoorbeeld veel tijd aan intake-gesprekken en overleg met onderwijsbegeleiders. Theorie kunnen de cursisten vaak heel goed zelfstandig verwerken. Voor elke cursus zet ik dus een planning op voor de tijdsbesteding.

De oplossing zoals de Domstadacademie die gevonden heeft

- De cursus wordt gesplitst in twee delen: het eerste deel (ongeveer de helft van de cursustijd) wordt inhoudelijk verzorgd door de docent van de opleiding. Die brengt aan praktijk (van de deelnemers) gekoppelde theoretische informatie in, zodat alle cursisten weten hoe de stand van zaken is rondom verschillende leesonderdelen. Het tweede deel van de cursustijd wordt inhoudelijk door de teamleden van een basisschool ingevuld. Ieder team maakt een soort contract met de opleider over deze inhoud.

- Het eerste deel van de cursus wordt op basisscholen gegeven. De belangrijkste reden

daarvoor is, dat er een (bij-)effect ontstaat waarin informatie wordt uitgewisseld tussen de deelnemende teams over mogelijkheden van ruimtes, gebruik maken van instanties, begeleiders, etc. Behalve het feit, dat leraren dit interessant vinden, bevordert het ook de open sfeer in de cursusgroep. Bovendien zijn de reiskosten veel lager: alleen de docent van de Pabo legt flinke afstanden af.

- Op een enkele uitzondering na zijn voltallige teams aanwezig in een cursusgroep. De groep bestaat in de eerste fase uit een aantal teams. Binnen de diverse regio's wordt het inhoudelijk criterium gebruikt voor de groepssamenstelling. Daarvoor neemt ieder team zijn deel-schoolwerkplan (begrijpend) lezen mee. (Overigens kun je je dan nog vergissen, want papier is erg geduldig!) In de praktijk is vooral de regionale factor een belangrijk argument.

Het organisatorische deel is voor de zomervakantie klaar: ieder team weet dan op welk moment de bijeenkomsten op welke plek zijn, zodat er ook rekening mee gehouden kan worden i.v.m. planning van begeleidingsvragen daarna.

- Ieder team kiest uit zijn midden een coördinator. Deze neemt deel aan de gesprekken na iedere bijeenkomst over de voortgang van de cursus, geeft vragen of opmerkingen door van collega's en overlegt met de opleider over de voortgang van de cursus na het Pabogedeelte: hij of zij maakt het contract met de opleider.

- Voor eind november zijn de contracten gemaakt met de schoolteams. Meestal na de kerstvakantie gaan de teams al of niet met hun schoolbegeleider aan de gang met hun zelf gekozen verdieping of uitwerking. (De keuzes van teams zijn inderdaad zeer verschillend van elkaar: van een 'circuit-leesbeleving' opbouwen tot het uittesten van AVI en het bewerken van teksten voor beter begrijpend-lees-onderwijs.) In deze fase is de docent van de opleiding op aanvraag van het team oproepbaar. (Dit komt inderdaad een enkele keer voor: naar aanleiding van gerichte vragen maakt de docent een afspraak met het team en vertelt op school het een en ander.)

- Als het team de cursus inhoudelijk heeft afgerond, belt de coördinator de opleider op. Zij maken daarna een afspraak om de cursus gezamenlijk af te sluiten. Het certificaat voor deelname aan deze cursus wordt met enige relativerende opmerkingen uitgedeeld.

Bekeken vanuit het team

We zetten het geheel nog even op een rijtje vanuit het perspectief van een team.

- Een vertegenwoordiger van het team komt op een startbijeenkomst op de Pabo. Daar zijn teamvertegenwoordigers van 200-300 cursisten, die eveneens informatie krijgen over de opzet: de helft van de cursus wordt gevuld door de opleiding (in groepen van 20-30); de andere helft is zelfwerkzaamheid van teams.
- Elke afgevaardigde heeft zijn deelschoolwerkplan bij zich en vertelt over het leesonderwijs op zijn/haar school en de leerbehoeften van de leraren. Op grond daarvan en op grond van de bereikbaarheid in de regio worden er groepen van teams samengesteld (voorlopige keuze).
- De docent houdt telefonisch contact met de vertegenwoordigers voor iedere cursusgroep afzonderlijk en ontwerpt een opzet voor de vier gemeenschappelijke bijeenkomsten.
- Die bijeenkomsten vinden plaats op een van de scholen. Na afloop van elke bijeenkomst overlegt de docent met de vertegenwoordigers over de voortgang.
- Na de eerste vier bijeenkomsten gaan de cursisten per team door. Elk team maakt een

contract met de docent en gaat op basis daarvan zelf aan het werk.

- De resultaten van deze praktische of theoretische studie worden met de docent geëvalueerd; dit geschiedt op locatie.

Tot slot

Natuurlijk is zo'n cursus verre van optimaal. Het gaat erom te bekijken wat je in 32 uur kunt doen. Het lukt ons niet altijd maar toch wel vaak om teams het gevoel te geven dat ze een zinnig begin hebben gemaakt met een veranderingsproces ter verbetering van het leesonderwijs. De basis daarvan is het besef dat de teams zelf de verantwoording nemen voor hun leerproces.

Als opleiders hebben we ervan geleerd, dat begeleidend leren vaak veel effectiever werkt dan docerend leren. Maar ook dat daaraan organisatorische consequenties verbonden zijn. In vergelijking met de traditionele didactiek betekent dit: veel tijd 'verliezen' aan het begin. Een extra voordeel bij zo'n aanpak is, dat de opleiding meer inzicht krijgt in de echte (verschillen in de) praktijk van de basisschool.

Noot

- 1 Fie van Dijk 'Meer van hetzelfde? Over beter leesonderwijs op basisscholen door nascholing van leerkrachten' in: *Moer* 1985/5, pag. 15 e.v.